

Η επίσκεψη John John Stavridi στην Ελλάδα (1915)

Αποκαλυπτική για τις προθέσεις και τον τρόπο του σκέπτεσθαι και ενεργείας των Δυτικών Δυνάμεων και καταλυτική ως προς την εξέλιξη της διεθνούς θέσης της Ελλάδας στον εξελισσόμενο Πανευρωπαϊκό Πόλεμο ήταν η επίσκεψη του John John Stavridi (Γενικού Προξένου της Ελλάδας στο Λονδίνο) στην Αθήνα (28 Οκτωβρίου – 4 Νοεμβρίου 1915, π.η.). Ο Stavridi (προσωπικός φίλος του David Lloyd George, τότε Υπουργού Πολέμου και έναν μήνα αργότερα διαδόχου του Asquith στην πρωθυπουργία, και συγγενής του Δ. Ράλλη) κατέφθασε στην Ελλάδα ως απεσταλμένος της Βρετανίας και της Γαλλίας και είχε διαδοχικές συναντήσεις σε υψηλότατο πολιτικό επίπεδο. Ο χαρακτήρας της επίσκεψής του ήταν τυπικώς «ανεπίσημος», προκειμένου να προσδώσει μεγαλύτερο περιθώριο κινήσεων στον ίδιο στις συναντήσεις και στις βολιδοσκοπήσεις του. Ωστόσο, τα μηνύματα που ο Ελληνοάγγλος διπλωμάτης μετέφερε και έλαβε στην Αθήνα είχαν τη μέγιστη πολιτική σπουδαιότητα και σοβαρότητα. Συγκεκριμένα, την επομένη της άφιξής του στην Αθήνα (29 Οκτωβρίου), ο Stavridi δήλωσε ενώπιον ολόκληρου του Υπουργικού Συμβουλίου (παρόντων των Στ. Σκουλούδη, Δ. Ράλλη, Γ. Θεοτόκη, Δ. Γούναρη και όλων των άλλων Υπουργών, πλην του Α. Μιχελιδάκη, ο οποίος απουσίαζε στην Κρήτη) ότι οι κυβερνήσεις της Αντάντ, παρότι δεν προτίθεντο να ασκήσουν περαιτέρω πίεση στην Ελλάδα να λάβει μέρος στον πόλεμο, δεν ήταν ωστόσο διατεθειμένες να αφήσουν τα στρατεύματά τους να διατρέξουν τον κίνδυνο να αφοπλιστούν και να αιχμαλωτιστούν από τους Έλληνες ή ακόμη χειρότερα, να γίνουν στόχος των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων. Προκειμένου να αποσοβήσουν έναν τέτοιο «κίνδυνο», οι Δυνάμεις της Αντάντ ήταν αποφασισμένες να χρησιμοποιήσουν, εάν χρειαζόταν, «μέσα καταναγκασμού» της Ελλάδας για τη συμμόρφωσή της με τις απαιτήσεις τους. Σε ερώτηση του Σκουλούδη (πρωθυπουργού) και άλλων Υπουργών ποια θα ήταν αυτά «τα μέσα», ο Stavridi (επιφορτισμένος επ' αυτού από τον Lloyd George) διευκρίνισε πάραυτα πως ο «καταναγκασμός» αυτός (compulsion) θα είχε τη μορφή του αποκλεισμού των ελληνικών ακτών, κάτι που θα επέφερε τη «λιμοκτονία» (starvation) του πληθυσμού «μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα» λόγω της διακοπής του εξωτερικού (εισαγωγικού και εξαγωγικού) εμπορίου της. Ο «καταναγκασμός» θα συμπεριελάμβανε επίσης πιθανότατα την κατάληψη της Κρήτης και άλλων νησιών καθώς και την αιχμαλώτιση του ελληνικού πολεμικού στόλου ως «ομήρου», προκειμένου να διασφαλιστεί «η καλή συμπεριφορά» της χώρας¹.

Τα πράγματα χειροτέρευσαν για την Ελλάδα την επομένη (30 Οκτωβρίου), όταν ο Δ. Ράλλης (ως Υπουργός Δικαιοσύνης) δήλωσε προς τον Stavridi εξ ονόματος του Υπουργικού Συμβουλίου πως η ελληνική κυβέρνηση δεν ήταν διατεθειμένη να

¹ FO 371/2278, Report of a visit to Athens by J.J. Stavridi, Λονδίνο 26 Νοεμβρίου 1915/ap. 188297, σσ. 1-2 (η έκθεση Stavridi τέθηκε υπ' όψιν του βρετανικού Υπουργικού Συμβουλίου την 10 Δεκεμβρίου 1915, ν.η.). G.B. Leon, *Greece and the Great Powers*, ό.π., σσ. 280-281. Χ.Α. Θεοδούλου, ό.π., σσ. 275-276. Λίγες ημέρες αργότερα (5 και 7 Νοεμβρίου 1915) επισκέφθηκαν επισήμως την Αθήνα και τα Ανάκτορα ο Denys Cochin (Γάλλος Υπουργός άνευ χαρτοφυλακείου και «μέγας φιλέλληνας») και ο Λόρδος Κίτσεναρ (ο Βρετανός Υπουργός Στρατιωτικών): σε αντίθεση με τον Stavridi, οι δύο τελευταίοι αξιωματούχοι δεν απείλησαν την Ελλάδα με καταναγκαστικά μέτρα, αλλ' αντιθέτως άφησαν να εννοηθεί ότι οι Σύμμαχοι θα εγκατέλειπαν σύντομα το στρατόπεδο της Θεσσαλονίκης. Βλ. Θ. Βαϊδής, ό.π., σ. 255. Π. Ενεπεκίδης, ό.π., Αθήνα 1962, σσ. 320-322. G.B. Leon, *Greece and the Great Powers*, ό.π., σσ. 279, 285-288. Α. Mitrakos, ό.π., σσ. 28-29, 31, 35. Χ.Α. Θεοδούλου, ό.π., σσ. 277-278.

δεσμευτεί ότι δεν θα επιχειρούσε «**υπό οιοσδήποτε περιστάσεις**» να αφοπλίσει ή να εγκλείσει τα συμμαχικά στρατεύματα, αλλά θα περιοριζόταν να δηλώσει ότι προτίθετο να τηρήσει «ευμενή ουδετερότητα» προς τις Δυνάμεις της Αντάντ². Ο Stavridi απάντησε στον Ράλλη πως μια τέτοια δήλωση δεν θα θεωρείτο «επαρκής» από τις Συμμάχους Δυνάμεις, και του μετέφερε την εκτίμησή του, ότι ως είχαν τα πράγματα θα επέρχονταν τα μέτρα «καταναγκασμού» της χώρας³. Πράγματι, την αμέσως επομένη ημέρα, άρχισε ο θαλάσσιος αποκλεισμός της Ελλάδας, η επιβολή οικονομικού εμπάργκο και η επίδειξη ναυτικής ισχύος από τον αγγλογαλλικό στόλο· αιτιολογία υπήρξε «η απειλή αφοπλισμού και κράτησης» των αγγλογαλλικών στρατευμάτων και «η συγκέντρωση ελληνικών στρατευμάτων στην περιοχή της Θεσσαλονίκης», όπου βρίσκονταν ήδη στρατοπεδευμένες δυνάμεις της Αντάντ, μια συγκέντρωση (ελληνικών δυνάμεων) η οποία θεωρήθηκε «μεγάλη ενόχληση, αν όχι άμεση απειλή για τις Συμμάχους δυνάμεις»⁴. Χρειάστηκαν να περάσουν άλλες δέκα ημέρες, μέχρι ο Σκουλούδης να δηλώσει απεριφράστως ότι θα έμενε πιστός στην πολιτική της «*neutralité bienveillante*»⁵.

Η πραγματικότητα ήταν όντως αδυσώπητη. Το άτεγκτο δίλημμα των Δυνάμεων της Αντάντ προς την Ελλάδα (όπως το έθεσαν εμπιστευτικά ο Γάλλος και ο Βρετανός στρατιωτικός ακόλουθος στην Αθήνα, αλλά και ο Stavridi ανοικτά ενώπιον του Υπουργικού Συμβουλίου), ήταν «με μας ή εναντίον μας» (ou avec ou contre nous / for or against Entente / with us or against us), με τον Stavridi να διευκρινίζει μάλιστα πως δεν υπήρχε «μέση οδός» (via media)⁶. Τα νήματα των εξελίξεων τα κινούσαν ταυτόχρονα η αγγλική και η γαλλική πρεσβεία. Ο εισηγητής του θαλάσσιου αποκλεισμού ήταν ο Elliot, ο οποίος υπολόγισε πως διαμέσου της λιμοκτονίας η χώρα θα ξεσηκωνόταν σε «επανάσταση» κατά του βασιλιά της και τελικώς θα ευθυγραμμιζόταν με τις επιταγές της Αντάντ, δηλ. να μπει στον πόλεμο «στο πλευρό της Σερβίας»⁷. Η μακιαβελλική πρόταση του γηραιού Βρετανού διπλωμάτη δεν ήταν μάλιστα η σκληρότερη: Υπήρχαν οι πιο ακραίες απόψεις του στρατιωτικού ακολούθου του, ο οποίος πληροφορούμενος από τον Stavridi τα διαμειφθέντα με τα μέλη του ελληνικού Υπουργικού Συμβουλίου πρότεινε να επιδοθεί στην Ελλάδα τελεσίγραφο με 24ωρη προθεσμία, προκειμένου αυτή να αποφασίσει εάν θα συνασπιζόταν τελικώς «με την Αντάντ ή [θα ετίθετο] εναντίον της»· σε διαφορετική περίπτωση, η χώρα θα αντιμετώπιζε την απειλή της «εξολόθρευσης» (annihilation) διά του θαλάσσιου αποκλεισμού, της επίδειξης ναυτικής ισχύος και της «λιμοκτονίας» (starvation)⁸. Μάλιστα, η αρχική πρόταση της γαλλικής κυβέρνησης

² FO 371/2278, Report of a visit to Athens by J.J. Stavridi, Λονδίνο 26 Νοεμβρίου 1915/αρ. 188297, σ. 5.

³ Ο.π.

⁴ FO 371/2278, Foreign Office προς Elliot, Λονδίνο 13 Νοεμβρίου 1915/αρ. 1036. FO 371/2278, Νότα του Γάλλου επιτετραμμένου στο Λονδίνο προς το Foreign Office, 14 Νοεμβρίου 1915/αρ. 170987. Πρβλ. FO 371/2278, Elliot προς Foreign Office, Αθήνα 17 Νοεμβρίου 1915/αρ. 1261.

⁵ AMAE 247, Guillemin προς MAE, Αθήνα 24 Νοεμβρίου 1915/αρ. 831.

⁶ AMAE 284, Ο συνταγματάρχης Braquet προς το Υπουργείο Πολέμου, Αθήνα 28 Οκτωβρίου 1915/χ.α. FO 371/2278, Elliot προς Foreign Office, Αθήνα 11 Νοεμβρίου 1915/αρ. 1229 (όπου οι εισηγήσεις του συνταγματάρχη Napier). FO 371/2278, Report of a visit to Athens by J.J. Stavridi, Λονδίνο 26 Νοεμβρίου 1915/αρ. 188297, σ. 2 (παράσταση του Stavridi σε συνεδρίαση του Υπουργικού Συμβουλίου, 29 Οκτωβρίου/11 Νοεμβρίου 1915). C. Mackenzie, *First Athenian Memories*, ό.π., σσ. 239, 307, 338 (όπου εξιστορείται η «σκληρή γραμμή» του συνταγματάρχη Napier). H. Richter, ό.π., σ. 40 (δηλώσεις Sarraïl).

⁷ FO 371/2271, Elliot προς Grey, Αθήνα 8 Οκτωβρίου 1915/αρ. 1000.

⁸ FO 371/2278, Elliot προς Foreign Office, Αθήνα 11 Νοεμβρίου 1915/αρ. 1229. AMAE 284, Υπόμνημα του Napier, 13 Νοεμβρίου 1915. Ο συνταγματάρχης Napier (FO 371/2278, ό.π.)

για την επιχειρησιακή δράση του αγγλογαλλικού στόλου στις ελληνικές θάλασσες ήταν κατά σειρά: α') Η καταστροφή του ελληνικού πολεμικού στόλου, ο βομβαρδισμός της Σαλαμίνας και του Πειραιά, η απειλή (ναυτικού) βομβαρδισμού της Αθήνας (η οποία όμως, όπως σημειώνεται, δεν θα πραγματοποιείτο «από σεβασμό προς τα αρχαία μνημεία»), β') η στρατιωτική κατάληψη της Μήλου και της Σύρου, γ') η κατάληψη της Κέρκυρας, και δ') ο αποκλεισμός του Σαρωνικού και του Κορινθιακού Κόλπου, και η νέκρωση του εμπορίου⁹. Η πληροφορία ότι η ανακοίνωση του εμπάργκο προκάλεσε «δυσμενέστατες εντυπώσεις» στην Ελλάδα¹⁰, και οι διαμαρτυρίες του Γεωργίου Παπανδρέου (Γενικού Διοικητή της Μυτιλήνης) προς τον τοπικό Βρετανό πρόξενο (ότι η «σκληρότητα των μεθόδων» της Αντάντ και «η αδιαφορία της για τα διεθνή δίκαια» της Ελλάδας κινδύνευαν να στρέψουν το ελληνικό έθνος, του οποίου η *amour propre* ήταν με το μέρος της Αντάντ, προς το αντίπαλο στρατόπεδο και να τη ρίξουν στις αγκάλες της Γερμανίας¹¹) δεν άλλαξαν σχεδόν στο παραμικρό τη στάση και την πολιτική της Αντάντ προς την Ελλάδα¹², μία πολιτική εντελώς απάνθρωπη και μακιαβελλική.

Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης

Καθηγητής Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, ΕΚΠΑ

εισηγήθηκε επίσης να διατυπωθεί η απειλή ότι, σε περίπτωση που άνδρες της Αντάντ συλλαμβάνονταν αιχμάλωτοι ή κακοποιούνταν, θα βομβαρδιζόταν «αμέσως» η Αθήνα και ο Πειραιάς.

⁹ AMAE 247, Ο Πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου και Υπουργός Εξωτερικών [Aristide Briand] προς τον Υπουργό – Πληρεξούσιο στην Αθήνα [Guillemin], Παρίσι 15 Νοεμβρίου 1915/αρ. 736.

¹⁰ FO 371/2278, Grey προς Rodd (Ρώμη), Λονδίνο 22 Νοεμβρίου 1915/αρ. 220. Βλ. και G.B. Leon, *Greece and the Great Powers*, ό.π., σ. 286.

¹¹ FO 371/2280, C.E. Heathcote Smith προς Elliot, Μυτιλήνη 29 Νοεμβρίου 1915/αρ. 196754.

¹² Οι διαμαρτυρίες του Γ. Παπανδρέου καθυστέρησαν για μερικούς μήνες την αποβίβαση ανταντικών στρατευμάτων στη Μυτιλήνη (FO 371/2280, Foreign Office προς Bertie, Λονδίνο 28 Δεκεμβρίου 1915/αρ. 3114 επείγον).